

Vilkams kuriamas kenkėjų įvaizdis

Mokslininkų argumentai vis dažniau tam priemone pateisinti valstybės pareigūnų neveiksmumą ir iš to kilusias gamtosaugines problemas. Juk niekam nėra malonu pripažinti savo klaidas ar juolab susilaukti Europos Komisijos grąsinimų už aplaidų gamtosauginių direktyvų vykdymą. Daug yra paprasčiau, prisidengus moksliniais tyrimais, parodyti kur kas geresnę gamtosauginę būklę, nei yra iš tiesų. Taip etatiniai ir neetatiniai gamtosaugininkai atsiduria skirtingose barikados pusėse. Netruko abipusių kaltinimų ir Šiauliuose birželio pirmąją vykusiame tarptautiniame seminare „Stambiujų Europos plėšrūnų apsaugos priemonės“. Renginio pavadinimą labiausiai atitiko pranešimai apie lūšių apsaugą. Tuo tarpu apie Europos lokių populiacijos būklę visai nekalbėta, o pranešimuose apie vilkus buvo nuolat girdimas tik vienas žodis: žala, žala, žala... Paradoksaliausia tai, kad kaip viena iš svarbesnių žalų buvo minima vilkų žala medžioklės ūkiui. Vengrijos gamtosaugos pareigūnas netgi pareiškė, kad jų šalyje keli išlikę vilkai, naikindami kitas medžiojamąsias rūšis, tuo daro didelę žalą kaimo turizmui... (čia turimas omenyje „turizmas su šautuvu“). Šiame „Žaliosios Lietuvos“ numeryje bandysime išsiaiškinti, kodėl sprendami uždavinį „2x2“ mokslininkai, valdininkai ir visuomenininkai gauna skirtingus rezultatus.

Teko ir pasiginčyti

Renginio organizatorius Henrikas Volodka, Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto Gamtos didaktikos katedros vedėjas, sakė, kad 401-oji auditorija, kurioje vyko šis seminaras, yra išklausiusi daug audringų diskusijų, todėl aplinka pakanti visoms nuomonėms. Bet kuomet kardinaliai skiriasi ne tik nuomonės, bet ir požiūriai – įmanomos ne diskusijos, o tik ginčai. Į daugelį demagogiškų šnekų, kuomet pasakoma tik pusė tiesos, o kita pusė – sąmoningai nutylima, nebuvo prasmės atsakinėti. Galbūt tikrai dėl užsieniečių, kad šie neišvažiuotų iš Lietuvos, klaidingai įsivaizduodami, kad pas mus problemų su vilkais nėra, teko įsikišti ir Jungtinės nevyriausybinių vilkų apsaugos tarybos (JNVAT) atstovams. Kritikos mūsų taryba gavo daug. Tiesa, visa ji buvo nukreipta tik prieš žaliuosius, nors Lietuvos žaliųjų judėjimas yra tik viena iš 16 organizacijų, kurių atstovai dalyvauja JNVAT veikloje. Patys kritikuotojai tai puikiai žinojo, tačiau žaliųjų judėjimą, kuriame biologų iš tiesų labai mažai, neprofesionalumu yra lengviau apkaltinti negu JNVAT.

Problemos priešistorė

1996 metais, ratifikuodama Berno konvenciją, Lietuva išsikovojo išimtį griežtai nesaugoti vilkų, tačiau buvo įpareigota įvesti bent trijų mėnesių nemedžiojimo terminą. Prieš stodamos į Europos Sąjungą visos trys Baltijos valstybės dar sykį paprašė išimties, nes Buveinių direktyva įpareigoja ne tik griežtai saugoti vilkus, bet ir steigti jiems specialias saugomas teritorijas. Tai buvo tik politinis, bet ne mokslinis sprendimas, kadangi nė viena iš šių šalių nebuvo suinteresuota mokėti kompensacijas ūkininkams už papjautus naminius gyvulius. Nežiūrint į tai Buveinių direktyva įpareigoja nutraukti vilkų medžioklę, jeigu jų populiacijos dydis smarkiai krenta, todėl Lietuvos Respublikos derybinėje pozicijoje buvo įrašyta, kad medžioklė vilkų populiacijai įtakos neturės. Tuomet buvo remiamasi 2000 metais medžiotųjų atlikta apskaita, pagal kurią šalyje buvo 550 vilkų. Nuo to laiko ši skaičių stengiamasi pagrįsti moksliskai, dirbtinai didinti vilkų apskaitos rezultatus, kad tik staiga nepasirodytų, jog per penkerius metus vilkų sumažėjo penkis kartus (!).

Lietuviškos aritmetikos ypatumai

2004 metų vasario mėnesį medžioklės ekspertai Aplinkos ministerijos užsakymu 55 stambiausiuose miškų masyvuose, kurie sudaro absoliučią daugumą Lietuvos miškų, atliko vilkų apskaitą. Apie jos rezultatus visuomenė sužinojo tik po pusantrų metų, kai netikėtai medžiotųjų žurnale pasirodžiusius apskaitos duomenis JNVAT išplatino kitoms žiniasklaidos priemonėms. Pati Aplinkos ministerija savo tinklalapyje šių duomenų neskelbė, o Gamtos apsaugos departamento pareigūnai į dienraščio „Respublika“ užklausimą lakoniškai atsakė, kad vilkų sumažėjo „nežymiai“. Taigi 2004 metais buvo

aptikti tik 106 vilkų pėdsakai. Turint omenyje, kad į apskaitą nepateko dalis mažesnių miškų, galima laikyti, kad daugiausia jų tais metais buvo 150. Na, Gamtos apsaugos departamento direktorius Laimutis Budrys, ieškodamas aukso vidurio tarp medžiotojų ir visuomenininkų bei norėdamas sušvelninti kontrastą tarp derybinėje pozicijoje Europos Sąjungai pateikto skaičiaus ir apskaitos rezultatų, pridėjo dar 50. Taigi gauname jau 200, t.y. dvigubai daugiau nei apskaityta. Tik to kito 100 vilko pėdsakų niekas neregėjo.

Šių metų vasario pabaigoje, spaudžiant JNVAT, Aplinkos ministerija organizavo dar vieną plėšrūnų apskaitą, kurioje dalyvavo visos šalies miškininkai. Pagal apskaitoje dalyvavusių žmonių skaičių – tai pirma tokio masto žvėrių apskaita Lietuvoje, todėl jos rezultatai turėtų būtų patikimesni, nei visų anksčiau vykdytų. Nežiūrint į tai, kad nuo apskaitos atlikimo praėjo jau keli mėnesiai, jos rezultatai oficialiai vis dar neskelbiami. Gamtos apsaugos departamento pareigūnė Jolanta Urbalionytė mums teigė, kad apskaitos duomenys perduoti Ekologijos institutui, kuris pagal sutartį su Aplinkos ministerija iki šių metų rugsėjo mėnesio turi pateikti apdorotus apskaitos rezultatus. Taigi nors vilkų apskaita miškuose atlikta per dvi dienas, Ekologijos instituto darbuotojas L. Balčiauskas vilkų apskaitą popieriuose (t.y. anketose, kuriose girininkai pildė apskaitos duomenis) turi atlikti per pusę metų. Tačiau tiek ilgai laukti neprireikė. Nežiūrint į tai, kad Lietuvoje oficialiai apskaitos duomenys dar nepaskelbti, birželio pirmąją Šiauliuose vykusiame tarptautiniame seminare ponas Linas Balčiauskas savo pranešime paminėjo vieną skaičių – 193. Tačiau, kaip šis skaičius buvo gautas – vėlgi buvo nutylėta. Netgi nebuvo paminėta, kad tai tik preliminarus, nepatikrintas ir oficialiai nepatvirtintas rezultatas. JNVAT rengiasi jį skusti, kadangi kai kurie šaltiniai teigia, kad tose girininkijų anketose pažymėta tik apie 120 vilkų pėdsakus. Be to apskaita turėjo vieną didelį trūkumą – neatkreiptas dėmesys į vilkų judėjimo kryptį. Vasario 20-24 dieną trukusios apskaitos metu vilkai galėjo pereiti ne tik į kitą girininkiją, bet ir į kitą urėdiją. Todėl Linas Balčiauskas pateikė tik maksimaliai galimą vilkų skaičių, kuris net du kartus gali skirtis nuo realaus.

Ne skaičius svarbiausias

Žinoma, gamtos apsaugos pareigūnams naudingiau visuomenei pateikti didesnę vilkų skaičių, tuomet ir tolesnių žingsnių, dar labiau griežtinant vilkų medžioklę, daryti nebereikia. Tačiau nuoširdžiai besirūpinant vilkų apsauga suprantama, kad ne vilkų skaičius yra svarbiausias. Ekologijos instituto mokslininkai ir Gamtos apsaugos departamento pareigūnai įsikibę laikosi nuomonės, kad 200 vilkų yra optimalus skaičius Lietuvai, nors to niekaip negali pagrįsti. Minėto seminario metu JNVAT pastebėjo, kad vilkai yra vieninteliai gyvūnai, apie kurių skaičių, koks jis turi būti, sprendžia ne Gamta, bet žmogus. Mes, pavyzdžiui, net nebandome nustatinėti, kiek Lietuvai reikia gandrų ar kiškių, nes suprantame, kad šie gyvūnai gyvena patys sau. Tačiau vilkams darome išimtį, neleidžiame vykti gamtos savireguliacijos procesams, nors savireguliacijos mechanizmas yra tobulas tiek vilkų populiacijos viduje, tiek ir jos santykiuose su aplinka. Tos sovietmečių vykusios vilkų apskaitos, kuriomis dr. L. Balčiauskas savo moksliniuose darbuose net nebando suabejoti, nėra šaltinis, kuriuo galima būtų remtis, norint išsiaiškinti, koks vilkų skaičius Lietuvai yra optimalus. Vienintelis būdas tai sužinoti – liautis medžioti vilkus, ir po keletos metų, atsistačius vilkų elementariosioms populiacijoms, susikūrus stabilioms vilkų šeimynoms ir griežčiau pasidalinus teritorijas, bus matyti, kiek iš tiesų vilkų gali gyventi Lietuvoje. Tiems, kurie dar vis bijo vilkų populiacijos demografinio sprogimo jų nemedžiojimo atveju, pakanka žvilgtelėti į Lenkijos pavyzdį. Per aštuonerius visiško vilkų nemedžiojimo metus jų populiacija išaugo tik 10 proc. ir dabar yra stabili.

Dar sykį apie vilkų žalą ir naudą

Vilkų daroma žala žemės ūkiui yra neginčijama. Net jei Lietuvoje liks tik vienas vilkas, jis visvien pasikėsins į avį, jeigu tik pasitaikys tokia proga. Todėl su šiuo reiškiniu reikia kovoti ne mažinant vilkų skaičių, bet šviečiant ūkininkus ir mokant juos taikyti efektyvias naminių gyvulių apsaugos priemones. Žinoma, visiškai nuostolių išvengti nepavyks, todėl reikalingas kompensacinis mechanizmas. Dr. Linas Balčiauskas savo pranešime pabandė apskaičiuoti tokių nuostolių mastus. Jau 1999 metais jis teigė, kad vilkai Lietuvoje papjauna apie 1000 naminių gyvulių. Šiais metais,

darydamas seniūnų apklausas, jis surinko duomenis apie 200 tokių atvejų. Tačiau nei tada, nei dabar nė vienas atvejis nebuvo patikrintas kvalifikuoto specialisto ir nebuvo patvirtinta, kad tai būtų vilko, o ne šuns darbas. Netgi tai atvejais, kai gyvulys dingsta iš ganyklos be jokių skerdimo žymių, laikoma, kad kaltas yra vilkas. Apie tai ir vėl buvo nutylėta.

Vengrijos gamtos apsaugos pareigūnas Laszlo Szemethy pasiūlė vietoj kompensacijų mokėti ūkininkams subsidijas iš ES fondų lėšų. Vien jau tas žodis „kompensacija“, sukelia neigiamas emocijas, nes jis susijęs su nuostoliais ir nemaloniais incidentais. Tiesa, subsidijos už ūkininkų duoklę vilkams dar nemokamos nė vienoje ES šalyje, tačiau tai tikrai vertas dėmesio pasiūlymas. Tas pats Vengrijos atstovas pirmasis seminare paminėjo ir kitą žalą – vilkų žalą medžioklės ūkiui. Stambieji plėšrūnai Vengrijoje išnaikinti jau 19 amžiuje, tačiau šiaurinėje šalies dalyje keletas vilkų dar išliko. Būtent šioje dalyje yra labai išvystytos komercinės medžioklės ir vilkai tiesiogine prasme konkuruoja su šių paslaugų tiekėjais, drįstančių savo užsiėmimą vadinti kaimo turizmu...

Vėlesniuose pranešimuose apie vilkų ir lūšių žalą medžioklės ūkiui minėjo Ekologijos instituto mokslininkai Linas Balčiauskas ir Petras Bluzma. Nors vėliau L. Balčiauskas neigė kada nors vartojęs šį terminą, 2004 metais jo paties vykdytame projekte „Stambūs plėšrūnai šiaurės kraštų landšaftuose – mokslinis jų apsaugos pagrindimas“, kurį finansavo Norvegijos Mokslų Taryba ir Gamtos Apsaugos Institutas (NINA), atliktas preliminarus vilkų žalos medžioklės ūkiui įvertinimas. Sunku suvokti vilko, kaip medžioklės ūkio kenkėjo, vaidmenį, kada patys medžiotojai kasmet vien tik įvairių žvėrių Lietuvoje patiesia per 50 000, nekalbant jau apie nesuskaičiuojamą daugybę paukščių. Ir apskritai patys laukiniai gyvūnai negali būti laikomi kokio nors ūkio dalimi, kadangi jie nėra medžiotojų nuosavybė.

Vienintelis šiaudas už kurio dar galima griebtis - CITES

Kol kas vilkus Lietuvoje saugo tik vienas tarptautinis aktas – CITES arba vadinamoji Vašingtono konvencija, reguliuojanti nykstančių gyvūnų ir augalų prekybą ir pervežimą. Kam saugoti vilkus? Į šį klausimą atsakė dar viena pranešėja iš Danijos Birgith Sloth: „Šiais laikais nė viena valstybė nėra izoliuota. Europos Sąjungoje vilkų likę labai mažai. Mes neturim moralinės teisės reikalauti iš kitų valstybių, kad jos saugotų, pavyzdžiui, tigrus, jei patys nesusitvarkom savo šalyje.“ Lietuvoje, kaip ir kitose Europos šalyse, CITES konvencija saugo visas tris stambiųjų plėšrūnų rūšis: lokius, lūšis ir vilkus. Draudžiama šiuos gyvūnus laikyti ir gabenti iš vienos vietos į kitą (netgi valstybės viduje), neturint CITES sertifikatus. Draudžiama jų medžioklės trofejus išvežti iš šalies arba įsivežti į ją. Draudžiama šiuos gyvūnus arba jų dalis naudoti komerciniams tikslams – laikyti nelaisvėje siekiant privilioti lankytojus, naudoti cirkams, komerciniuose objektuose (viešbučiuose, restoranuose, kavinėse) eksponuoti jų iškamšas, kailius ar kaukoles, pardavinėti iš jų pasiūtus kailinius ar kitokius dirbinius. Nors šią žiemą aplinkosaugininkams apie CITES konvenciją buvo skaitytos paskaitos, daugelyje kavinų ir restoranų kaip kabėjo vilkų ir meškų kailiai, taip ir tebekabo. Lietuvos žaliųjų judėjimas renka informaciją apie tokias įstaigas, todėl „Žaliosios Lietuvos“ skaitytojus prašome informuoti redakciją apie aptiktus pažeidimus.

Kad vilkai nesulauktų lūšių likimo

CITES ekspertė Birgith Sloth minėjo, kad svarbu turėti ir šviečiamąsias vietas, kuriose galima būtų pamatyti šiuos plėšrūnus, kad visuomenėje atsirastų supratimas, kodėl šias rūšis reikia saugoti. Viena iš tokių vietų, į kurią nuvykome po seminaro, yra Žvėrinčius, įsteigtas Telšių miškų urėdijos ir jos iniciatyvaus eigulio Petro Dabrišiaus pastangomis. Čia mus pasitiko už gročių žvelgiančios plėšrūnų akys. Daugelis Vakarų Europos gyventojų mieliau žiūrėtų į nelaisvėje laikomus vilkus ir lūšis, nes jie jau praradę suvokimą, kad laisvėje sutikti šiuos žvėris yra taip pat saugu. Toks pavojus yra ir Lietuvoje. Kada vilkų ir lūšių sumažės tiek, kad žmonės jau nebejaus jų buvimo, šie gyvūnai visuomenei taps nebereikalingi ir niekas nesistengs apginti jų teises į laisvę ir gyvybę. Pakanka įsivaizduoti lietuvių reakciją, jeigu sumanytume mūsų šalyje atkurti lokių populiaciją... Bet kitose šalyse, kur tų lokių yra pakankamai, žmonės yra susigyvenę su jais ir nejaučia jokios baimės. Daug kas priekaištuoja mums, kad mes rūpinamės tik vilkais, nors lūšių padėtis daug blogesnė. Tas tiesa, lūšių padėtis tokia bloga, kad išgelbėti jas gali tik dirbtinis veisimas. Eksperimentas Kampinos

nacionaliniame parke (Lenkijoje) įrodė, kad sėkmingas populiacijos atstatymas įmanomas netgi iš nelaisvėje užaugintų gyvūnų, tačiau tai labai brangu. Daug pigiau Lietuvos vilkus saugoti dabar negu tuomet, kai juos išstiks lūšių likimas. Sumažėjus lūšių skaičiui iki kritinės ribos netgi po to kai 1975 metais buvo visiškai nutraukta jų medžioklė populiacija niekaip negali atsistatyti, maža to – toliau nyksta. Padėtis būtų geresnė, jei lūšys nebūtų medžiojamos kaimyninėje Latvijoje, nes dauguma lūšių Lietuvoje gyvena pasienyje su šia valstybe. Tačiau Lietuva neprieštaravo lūšių medžioklėms nei tada, kai Latvija derėjosi su Europos Sąjunga, nei kada nors vėliau. „Latvija yra suvereni valstybė ir ji pati sprendžia, ką daryti su jos teritorijoje gyvenančiomis lūšimis“, - teigė pranešimą apie lūšis skaitęs dr. Petras Bluzma.

A.Gaidamavičius. Vilksms kuriamas kenkėjų įvaizdis: Per stambųjų plėšrūnų apsaugos konferenciją - apie vilkų ir lūšių žalą medžioklės ūkiui // Žalioji Lietuva. 2006, Nr. 11 (259). P.1,4,5.